

**EEN LEESSALON,
en dat in de Open School?**

leessalon

Tineke Krol is als wetenschappelijk medewerker part-time verbonden aan de afdeling Taalbeheersing van het Instituut voor Neerlandistiek te Amsterdam. Ze maakt deel uit van de werkgroep Werkplanontwikkeling van onderop (WOVO). In die werkgroep overlegden begeleiders van Open School-groepen hoe zij het best hun werken in de leer-groepen samen met de betrokken volwassenen konden vormgeven. Een van de WOVO-begeleidsters is Marie-An Schut. Zij begeleidde samen met Marjan Sax de leessalon. Enthousiaste verhalen over de salon voerden Tineke naar Amsterdam-Noord, waar zij een lange middag met de Open School-vrouwen sprak over poëzie, verzetscultuur en taalonderwijs.

Aan alles hadden de plannenmakers gedacht toen ze opdracht gaven materiaal te produceren ten behoeve van Open School-groepen. Voor het thematisch werken in groepen lagen thema-mappen klaar met nuttige leesstof en adressen voor verdere informatie over onderwerpen als wonen, gezondheid en scholing... In reeksen leerstofeenheden werden schoolvakken aangeboden zoals taal, rekenen, Engels, geschiedenis, enzovoort. Men hoopte dat dit materiaal en de suggesties om er op een bepaalde manier, individueel of in groepen, aan te werken kennis en allerlei typen sociale vaardigheden zou bijbrengen.

Het gaat me er hier nu niet om de gedachte achter het materiaal en de uitwerking ervan te bekritisseren. Waar het me om gaat, is dat al die aandacht besteed werd aan wat traditioneel doorgaat voor nuttige leergebieden, aan vakken en bezig-

heden waar je op je rapport voldoende voor moet hebben wil je overgaan.

Aan alles gedacht? Dansen, mime spelen, muziek maken; gedichten of verhalen lezen en schrijven; tekenen, fotograferen en kijken, kortom al die middelen die de verbeelding benutten kan, waar waren ze? Afwezig. Nog meer afwezig dan in de school, waar de zogeheten expressievakken ook maar 'vakken achter de streep' zijn. Onbelangrijk als het er om gaat een leerling te beoordelen of hij naar de volgende klas kan. 'Echt nodig heb je ze niet', zeggen ze in de leraarskamer. Het centrale leerplan van de Open School heeft, al of niet bedoeld, eraan meegewerkt dit vooroordeel te bevestigen. Ik heb de indruk dat dit aspect van cultuur in de locaties van de Open School weinig aan bod kwam. Ook in die locaties waar men serieus probeert startpunt van het leren te leggen

bij feiten en ervaringen van de deelnemers aan het leerproces.

Maar toch op feestavonden benutten de vrouwen uit de plattelands locaties in eigen dialect de samspraak, bekend van bruiloften en partijen om in het openbaar te vertellen wat die Open School voor hen had betekend. En als de minister een miljoen kort op het Open School-werk ten gunste van dag- en avond-mavo voor volwassenen, dan leest een Open School-deelnemster haar gedicht voor. Haar verontwaardiging en woede kan ze zo het beste kwijt. In de Open School Twente krijgen ze het voor elkaar dat hun handvaardigheids-cursus (mag het een beetje meer zijn?) erkend wordt als een 'bezigheidsbepaalde' cursus. En in Amsterdam-Noord start de leessalon.

De Leessalon ontstaat

In de Open School Amsterdam-Noord komen een aantal thema-leergroepen ieder in de eigen buurt, een ochtend in de week bij elkaar. Een middag in de week gaat iedereen naar het gezamenlijke trefpunt. Nu niet meer in een wijkgebonden samenstelling, maar gegroepeerd rond meer vakgebonden onderwerpen, houden ze een zogeheten vak-kendag. Eigen begeleidsters en vakdocentes van buiten werken aan langere of kortere cursussen Engels, geschiedenis van de vrouwenbeweging, typen enz. Sommigen bereiden zich voor op een vervolgopleiding of zoeken van alles uit over een Engeland-reis of redigeren en maken de lay out voor hun krant.

Begeleidsters merken zo hier en daar in de buurt-groepen dat er overal wel vrouwen zijn die graag lezen of die graag boeken zouden willen lezen maar niet goed weten waar en hoe te beginnen. Van 'georganiseerd praten' over lezen voor je plezier komt het in de themagroepen toch niet. Op een gegeven moment, september 1979, besluiten vrouwen uit verschillende buurtgroepen een lees-groep te vormen op het laatste uur van de vak-kendag. Twee begeleidsters zullen eraan mee-doen. Zij hebben het volgende werkbaar idee in het hoofd: We lezen zelf graag; we vinden het leuk om over boeken te praten. Laten we kijken wat de anderen willen en dan samen een plan op-stellen. Uit gewoonte 'iets achter de hand te heb-ben' voor het geval niemand iets zegt, bedenken ze een paar suggesties voor de leesgroep zoals: Praten over het jeugdboek dat de meeste indruk op je heeft gemaakt; een onaf verhaal zelf afma-

ken; een reclametekst schrijven voor een boek dat je heel goed vond; om de beurt een boek be-spreken.

Aardige suggesties, maar ze zijn niet nodig.

De eerste bijeenkomst levert al een waslijst van vragen op: Wat is literatuur en wie bepaalt of een boek daar onder valt? Als ik in een bibliotheek ben, weet ik niet wat ik moet kiezen, hoe kom je er achter van welke boeken je houdt? Kun je een schrijver herkennen aan zijn manier van schrij-ven? Wat is een gedicht precies en wat een vers? Er komen ook wensen op tafel. Samen boeken le-zen en zo bespreken dat je er zin in krijgt, voor-lezen en gedichten lezen. 'Maak daar maar eens een programma van', zeggen de begeleidsters een beetje ongerust. 'Rustig nou maar, we praten ge-woon nog even verder', zeggen de andere deel-neemsters. Wat vind je zelf een goed boek? Wat moet er in een boek zitten voor jou? Wat doet een boek je dan?

Voorlopig komt er een lijst met criteria op een flap te staan. Nita zegt het zo: 'Mijn mening over een goed boek is dat je een hoop van jezelf her-kent. Dat kunnen gedachten zijn die ineens voor je op papier staan geschreven en die je met blijd-schap of ontroering herkent. Je voelt een soort verbondenheid met de personen uit het boek. Je ziet de dingen uit je eigen leven in een groter verband.'

Allerlei boeken worden genoemd. Ken je ... het gaat over ... Maar hoe noem je nou zo'n boek? Op grond van verhalen over de inhoud van allerlei boeken die je graag leest, ontstaat een lijst met soorten boeken. Genrelijst heet het later deftig. Om die soorten te bedenken, hoeft je dus geen literatuurdeskundige te zijn? 'Sterker nog', zegt een begeleidster, 'in officiële handboeken heb-ben ze die soorten nog niet eens bedacht!'

Het lijkt te mooi om waar te zijn, maar heel snel bedenken de vrouwen van de leesgroep ook een werkbaar structuur voor de bijeenkomsten. Dat kwam zo. Ali vertelt dat ze nu nog, na al die ja-ren, nog steeds haar gedichtenschrift van de lage-re school bewaard heeft. Ze hoopt nu maar dat er in de leesgroep gedichten gelezen zullen worden. Dat vond ze toen ongeveer het leukste dat de school te bieden had. Is dat nu niet wat al te hoog gegrepen? Ali leest een oud gedicht voor. Wat heet voorlezen? Zoals zij het doet, dat is geen lezen meer, dat is het gedicht zelf.

Dit wordt het plan: We beginnen met het voor-lezen van een gedicht. Wie leest, mag zelf zeggen

Leersalon 1900

Hans Vlek

Geranium

Vanuit de slechtaïtende
schoolbank in een geur van stof
oud hout en pis, onder hoge ramen
in bladderend hoorn: het rood
van de geranium.

Mijn grootmoeder woevend boven
een hobbe in de tuin, en naast
het keurige tegelpad in rij, in het rood.
waarvan mijn opa op vergaderingen
sprak: geraniums

Thuis hadden wij er een
die nooit bloeien wilde omdat
iedereen zijn peukken doofde
in de pot, O god, de triestheid
van zijn harig-groene, knottelige
steel!

Geranium, prachtige bloem
die niet mooi is, wijn
van de huidenier, lip
tussen de vogels, sieraad
van alles wat arm en goedkoop is.

'Met elk gedicht dat je meebracht, vertelde je ook iets van jezelf. Eens nam iemand het gedicht Geranium van Hans Vlek mee. Dat bracht zo duidelijk de sfeer van armoede over, die we allemaal zo goed herkenden: de armeluisplant die niet stuk te krijgen is.'

of er over gepraat gaat worden. Dan vertellen we elkaar over boeken waarvan we denken dat ze bij een bepaald genre horen. Wie weet, werken we de hele genrelijst wel af. Marie An, een van de begeleidsters, zal regelmatig een stencil maken waarop ze de dingen noteert die we over een genre hebben opgemerkt, al of niet aangevuld met wat ze verder nog weet.

De aanpak blijkt een succes. Vanwege de sfeer, het informatieve karakter, maar bovenal omdat het besprokene *eigen* blijft, verbonden blijft met het doordenken en bepraten van hun eigen geschiedenis. Ook verbonden met de veranderingen die ze individueel en door er op de Open School over te praten, in hun eigen leven proberen aan te brengen.

Niet zomaar een leesgroepje, het is een leessalon

Over de goeie sfeer kun je zo weinig uitleggen. Het blijkt bijvoorbeeld dat de bijeenkomsten regelmatig uitlopen. Anders is het altijd om vier uur hollend naar huis, maar nu? 'Ze moeten thuis dan maar even wachten.' Hoe komt dat? Misschien omdat het voor ieder duidelijk is dat de vrouw die een gedicht voorleest, dat doet omdat het onderwerp ervan haar bezighoudt. Of omdat het duidelijk is dat wat besproken wordt niet tegen iemands zin verder verteld wordt. Of omdat je steeds weer zo verschrikkelijk moet lachen om idiote invallen en rijmpjes. Of omdat je elkaar zo opjut om dingen al of niet in versvorm op papier te zetten.

Nanny zegt: 'Het is haast niet uit te leggen, je proeft het gewoon. Het is iets feestelijks. Daarom is het ook niet het leesgroepje maar is het de leessalon.'

Zo is het maar net. Het dunne lijstje van de wekelijkse agenda laat toe dat veel ter sprake kan komen. Over wie normen voor goede literatuur bepaalt, over censuur, hier en in andere landen. Over het verband tussen lezen en schrijven. Over de vormen waarin je over de wereld vertellen kunt. Over hoe er vroeger thuis tegen lezen aangekeken werd: 'Andermans leugen en bedrog', zei m'n vader altijd, en, 'Vreet die letters niet zo op, vreet liever je bord leeg'. 'Die paar boeken in de kast stonden er voor het mooie gezicht, maar ik las ze niet.'

Onze begeleidsters, zeggen de vrouwen later tegen mij, gaan er zo vanzelfsprekend van uit dat wij er recht op hebben zaken uit te vinden waar

we belangstelling voor hebben. Ze helpen ons bij het ordenen, ze maken duidelijke stencils. Ze geven door van wat ze geleerd hebben zover wij er vragen over hebben. Ze doen verder gewoon mee.

Interview in de zomer

De vrouwen zeggen het zelf: 'Wat er allemaal besproken is naar aanleiding van wat we lezen, is voor anderen minder belangrijk dan voor ons. We denken dat ieder groepje mensen zelf de inhoud van de gesprekken moet bepalen. Maar we vinden het wél belangrijk dat anderen weten dat teksten bespreken met elkaar helpt bij je eigen denken en doen. Daarom willen ze er best over vertellen tegen mij op een zeldzame zonnige middag in de verwilderde tuin van de likeurfabriek (meisje til je hemdje op, bruidstranen) in een gedeelte waarvan de Open School gevestigd is. Al eens eerder hebben ze met een radioverslaggeefster over de salon gepraat. Bij die gelegenheid werd de begeleidster gevraagd hoe ze reageerde toen een paar vrouwen zeiden dat ze altijd kasteelromans lezen? 'Tsja,' zei de begeleidster peinzend: 'net als wanneer iemand zou zeggen: ik hou van Teun de Vries, of een titel zou noemen die wat meer onder de noemer literatuur valt. De kasteelromans horen net zo goed als andere boeken tot een van de genres waar we het over willen hebben. We vinden het leuk om het erover te hebben dat je vaak een boek pakt om juist nergens aan te denken. Je weet toch heel goed wanneer en waarom je ze wilt lezen? Maar je weet door de leesgroep ook wat je nog meer zou willen lezen, bijvoorbeeld boeken waar je wat meer aan hebt omdat ze over problemen gaan waar je zelf ook mee te maken hebt en dat zijn andere problemen dan die van de prins op het witte paard. 't Zou nogal gek zijn om te zeggen: kasteelromans en detectives lezen we niet meer.'

Hoera, geen normen vooraf, maar ook geen neerbuigende tolerantie met emancipatorische pre-tenties.

De vraag wat literatuur *is*, wordt steeds minder belangrijk. Gepraat wordt over boeken die boeien, die tot denken en praten zetten. Naar aanleiding van een boek dat ingedeeld is bij 'sociale romans' wordt er gezegd: 'Wie schrijven dat soort boeken? Zouden de schrijvers de dingen die ze beschrijven echt kunnen kennen? Wat kennen we er zelf van? Wat vinden we van die toestanden?' Er wordt ontdekt dat in veel historische romans

een sfeertje van vroeger als een dun sausje over een fantasieverhaal gegoten wordt, maar dat er ook andere zijn waar je beter uit kunt opmaken hoe de dingen vroeger in elkaar staken.

'Wat heeft jullie leessalon met Taal te maken?' vraag ik.

Alles. 'Door het lezen ben ik ook op het schrijven gaan letten; ook op m'n verslag in het logboek van de themabijeenkomsten. Wat er gebeurd is moet je een ander kunnen laten voelen in je eigen woorden.'

'En ik merk ook dat toen we het in de thema-groep over Chili hadden, hoe goed ik toen door het boek van Domintilla, die Boliviaanse mijnwerkersvrouw, de ellende van de onderdrukking daar kon aanvoelen en begrijpen. Zo'n boek brengt meer over dan heel wat artikelen uit de krant.'

'Vroeger schreef ik wel eens op een kladje wat me hoog zat, na een tijdje gooide ik dat dan weer weg. Nu vind ik het fijn om er meer werk van te maken, het in de Open School-krant te zetten. Of het aan anderen te laten lezen zodat je erover praten kunt zoals laatst toen ik zo woedend was op Gijsen, wat die allemaal over homofielen durfde te zeggen.'

'Ja, taalles moet meer zijn dan precies weten hoe het zit met d en t, of hoe het in de grammatica allemaal heet. Het gaat er toch ook om treffend onder woorden te brengen wat je denkt en zeggen wil?'

'Het is heel goed op zo'n manier met taal en informatie bezig te zijn. En ook al is er in de landelijke Open School geen materiaal voor gemaakt, daarom kunnen wij het nog wel met elkaar opzetten?'

't Is gek, nu we aan het idee gewend zijn dat ook wij gedichten kunnen lezen, komen we ze ook steeds meer tegen! In de bibliotheek snuffelen we in bundels, in schoolboeken van de kinderen of in jeugdbladen. Ook in de krant blijken meer gedichten te staan dan je zou denken. Wat we hier naar voren brengen, wordt gekopieerd, soms in handschrift, soms wordt het op de typles uitgetypt. We hebben al een heel behoorlijk bundeltje bij elkaar.'

'Zouden er voor het lezen van boeken en gedichten olé's (leerstofeenheden) met vragen en opdrachten te maken zijn?'

'Nee, onmogelijk. Want waar het eigenlijk om gaat, onze reactie op teksten die we zelf hebben meegenomen en de onderwerpen die we naar aan-

Aan de leden van de tweede Kamer

*Zeër geleerde mensen
voordat u dat millioen
van ons af gaat nemen,
vraag ik u iets te doen.
En dat doen is 'denken'
of het wel rechtvaardig is
het bij de 'Open School' te halen,
bij ons, die eindelijk het gemis
van kennis trachten op te lossen.
Wat op de 'Open School' goed lukt
ik vraag u, waarom moeten wij weer
degene zijn, die worden weggedrukt.
Wij hebben 'Zeër geleerde mensen'
altijd achteraan gestaan.*

*Wij hebben nog nooit kunnen profiteren van
studiebeurzen.*

*Wij zijn met ons 14e jaar aan 't werk gegaan
geen fijne interessante banen,
maar het ééntonige zware vuile werk
onzeker door gebrek aan kennis
hetgeen ik aan veel vrouwen merk
een avondschoon volgen, is voor veel*

vrouwen

*een illusie, iets wat gewoon niet kan
wat weet u 'zeër geleerde mensen'
van ploegendiensten van uw man?
van vrouwen die alleen zijn met hun*

kinderen

van vrouwen die zo heel lang geleden op

schoon

*die niet zo maar naar een Mavo toe stappen
die vrouwen gaan naar de 'Open School'*

*Ik heb altijd gediend
maar nu wil ik eisen
dat het 'Open School-project'
door u 'zeër geleerde mensen'
door uw besluit niet wordt genekt.*

*Wil (50 jaar)
deelneemster 'Open School'
Tuindorp Oostzaan A'dam*

voorgedragen op 15 februari 1979 tijdens de demonstratie tegen 1 miljoen bezuinigingen op de Open School

leiding daarvan bespreken, worden hier geboren. 't Is toch ook niet nodig? We hebben toch met elkaar dit materiaal geleverd, en we hebben toch met elkaar de vorm bedacht?'

'Dat zouden ze met de kinderen op school ook meer moeten doen. Ik heb een dochter die helemaal suf gepikt is voor het examen. Al die boeken, het kind werd er gek van, van al dat verplichte lezen. Wie heeft daar eigenlijk een stem in? Ze moeten daar zo vaak lezen waar ze nog niet aan toe zijn, waarin ze niet geïnteresseerd zijn dat ze er een hekel aan krijgen. En wat ze wél lezen daar wordt niet naar gekeken, want dat is geen literatuur. Nou voor ons is dat geen punt. Een paar van ons hebben Pijn en moeite gelezen (Lilian Breslow Rubin). Het gaat over arbeidersgezinnen in Amerika. We hebben daar fijn over gepraat. Hoe de verschillen en overeenkomsten lagen met de toestanden hier. We weten best dat het een ander soort boek is dan een boek van Wolkers bijvoorbeeld, maar daarom kan het toch wel op de leessalon besproken worden?'

'Nee, 't is zonde wat ze op school bij die kinde-

ren allemaal laten liggen. Eigenlijk net precies zoals dat bij ons vroeger ook gebeurde.' E. zegt: 'Er zijn steeds meer mensen die steeds minder van steeds minder weten.' En een ander zegt: 'Wij merken toch ook bij elkaar hoeveel we eigenlijk kunnen, waar we toch eerst geen weet van hadden? Weet jij hoeveel vakjes er nog leeg zijn in je hoofd of die juist overvol zijn, waar alleen het kleppie nog niet van open gaat?'

'Wij zijn naar de Open School gegaan om 'basis-kennis' in te halen en daar verder wat mee te doen. Maar kinderen zitten aan die basis. Konden ze ook maar zo veel beleven als wij doen nu, dan krijgen die mensen er lol in in plaats van: Ach, dat vak Nederlands!'

Daarom is het goed dat we deze dingen doen. Gevoel, dwars tegen de stroom in, tegen mensen in die zeggen: raar oud mens, die gaat weer naar school. Of, kijk haar, wat die niet allemaal naast haar bed heeft liggen? Boeken, bloknoot en een pennetje.

Bijlage

SOCIALE LITERATUUR:

Sociale bewogenheid en verzet

De term sociale roman is eigenlijk een wat ongebruikelijke term in de literatuurgeschiedenis.

Boeken worden meestal ingedeeld volgens:

- 1 de periode waarin een boek geschreven is: Middeleeuwen, 16e eeuw, rond 1880
- 2 de groep waartoe een schrijver/ster behoorde: bijvoorbeeld rond een bepaald tijdschrift of rond één bepaalde schrijfster/ver
- 3 het soort schrijverij dat zij/hij beoefende: roman, verhaal, gedicht of toneelstuk
- 4 de stof die zij/hij behandelt: historisch, toekomst, streek, familie, psychologie van een persoon
- 5 de houding die de schrijver/ster aanneemt ten opzichte van die stof: romantisch, realistisch, satirisch, enz.

Om 4 en 5 gaat het ons wel: de stof én de houding die de schrijver/ster daar tegenover aanneemt.

Met de sociale roman gaat het ons om schrijvers en schrijfsters die zich lieten inspireren door:

- de noden van de arbeidersklasse

- de noden van onderdrukte groepen in onze maatschappij zoals: vrouwen, negers (de Negerhut van oom Tom).

Ze kunnen in hun boeken het leven van deze groepen beschrijven, er een beeld van geven. Vaak ook proberen ze een inzicht te geven in de oorzaken van de ellende. Vaak ook nemen ze een eigen stellingname in. Dan klagen ze de maatschappijstructuur aan in hun boeken.

Dus: ze beschrijven, analyseren en klagen aan. De sociale roman komt pas op als mensen gaan zien dat de structuur van de maatschappij veranderbaar is. In de Middeleeuwen en nog lang daarna ging men ervan uit dat de bestaande structuur: het onderscheid tussen rangen en standen, tussen mannen en vrouwen, tussen blanken en zwarten en ga zo maar door *een van God gegeven orde was*.

Als de lagere standen al in boeken voorkomen, dan gebeurt dat vaak op een grappige manier (kluchten en blijspelen) of op een idealiserende manier (idylle van het eenvoudige en onbedorven

herdersmeisje).

Met de opkomst van de industrie (in Nederland zo rond 1850), als arbeiders(vrouwen) voor het eerst in grote groepen samen worden gedreven in de fabrieken en werkplaatsen, als de overgrote meerderheid van de bevolking loonafhankelijk wordt, ontstaat er iets dat wordt herkend als een 'sociaal probleem'. Steeds meer groepen beginnen zich te roeren en willen geen genoegen meer nemen met het hun toebedeelde ondergeschikte plekje in de maatschappij. Steeds meer mensen gaan de bestaande orde herkennen als Onderdrukkend en Uitbuitend. Ook sommige schrijvers komen uit het ivoren torentje van de literatuur

en kiezen ervoor om geen Kunst om de Kunst te schrijven.

Een bekend voorbeeld van zo'n sociaal bewogen schrijver is Multatuli. In zijn Max Havelaar kiest hij vóór de onderdrukte Javaan. Het beschrijft het leven van de Javaan en zijn boek is één aanklacht tegen de Nederlandse onderdrukkers, tegen het bureaucratische systeem, tegen de uitbuiting van de Javaan.

Voorbeeld van een stencil dat M.A. Schut maakte nadat in de salon over sociale romans gesproken was.